

РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.352

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.46>

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ КОРУПЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ КРИТЕРІЇ¹

Бондаренко О.С.,

*в. о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, д.ю.н, доцент
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
<http://orcid.org/0000-0002-2288-1393>*

Малетов Д.В.,

*викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, доктор філософії у галузі «Право»
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
<http://orcid.org/0000-0002-1241-1005>*

Бондаренко О.С., Малетов Д.В. Типологізація корупції: теоретико-прикладні критерії.

Корупція як соціальний феномен є предметом наукового аналізу багатьох наук. Ми переконані, що для характеристики будь-якого явища важливий аналіз не лише його природи, а й видів. Важливу роль у цьому завданні відіграє типологізація корупції. Враховуючи складний і неоднозначний характер корупції, а також відсутність єдиного наукового підходу до тлумачення її сутності, у наукових колах не існує єдиного бачення виокремлення типів цього явища.

Сенс класифікації завжди істотний і дуалістичний: концептуальний і прикладний. Отже концептуальність полягає в тому, що для більш оптимального розвитку сутності понять, явищ, процесів, категорій їх поділяють. Тому вивчення поглядів окремих правознавців завжди пов'язане з аналізом типологій (класифікацій), оскільки вони дають можливість уточнити погляди вченого на сутність корупції, її кримінальне право та кримінологію. Прикладний елемент: класифікація корупції дозволяє зручніше ідентифікувати та розробити стратегії боротьби з цим явищем, визначає тенденції оновлення та доповнення законів, окреслює діяльність органів державної влади загалом та правоохоронних органів зокрема.

Метою статті є виділення критеріїв класифікації корупції та характеристика їх сутності.

Ми пропонуємо проаналізувати кілька підходів до типологізації корупції. Перша типологізація заснована на рівні корупції. За цим критерієм корупція буває: інертною, поступовою та активною.

Другим типологізаційним критерієм є сфера реалізації. Згідно з ним виділяють корупцію у законодавчій, виконавчій, судовій владі та корупцію в діяльності юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги. Третя типологізація корупції базується на критерії періодичності корупції. За цим критерієм корупція може бути випадковою, системною та клептократичною.

За четвертим типологізаційним критерієм корупцію пропонується поділити на поступову та раптову.

П'ятим типологізаційним критерієм базується на ступені організованості та поширеності корупційних відносин. За цим критерієм існує корупція на низовому рівні, регіональному рівні, політичному рівні та міжнародному рівні.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, види корупції, політична корупція, міжнародна корупція.

Bondarenko O.S., Maletov D.V. Typology of corruption: theoretical and applied criteria.

Corruption as a social phenomenon is the subject of scientific analysis of many sciences. We are convinced that the analysis of not only its nature but

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474

also its species is important for the characterization of any phenomenon. The typology of corruption plays an important role in this task. Given the complex and ambiguous nature of corruption, as well as the lack of a unified scientific approach to the interpretation of its essence, in scientific circles there is no single vision of distinguishing types of this phenomenon.

The meaning of classification is always essential and dualistic: conceptual and applied. So, conceptuality is that for more optimal development of the essence of concepts, phenomena, processes, categories they are divided. Therefore, the study of the views of individual jurists is always associated with the analysis of typologies (classifications), as they provide an opportunity to clarify the views of the scientist on the nature of corruption, its criminal law and criminology. Applied element: the classification of corruption makes it easier to identify and develop strategies to combat this phenomenon, identifies trends in updating and supplementing laws, outlines the activities of public authorities in general and law enforcement agencies.

The purpose of the article is to highlight the criteria for classifying corruption and characterize their essence.

We propose to analyze several approaches to the typology of corruption. The first typology is based on the level of corruption. According to this criterion, corruption is inert, gradual, and active.

The second typological criterion is the scope of implementation. According to him, there is corruption in the legislature, executive, judiciary, and corruption in the activities of legal entities under private law and persons providing public services. The third typology of corruption is based on the criteria of periodicity of corruption. According to this criterion, corruption can be accidental, systemic and kleptocratic.

According to the fourth typological criterion, it is proposed to divide corruption into gradual and sudden.

The fifth typological criterion is based on the degree of organization and prevalence of corrupt relations. According to this criterion, there is corruption at the grassroots, regional, political, and international levels.

Key words: corruption, anti-corruption, types of corruption, political corruption, international corruption.

Постановка проблеми. Корупція як соціальний феномен є предметом наукового аналізу багатьох наук. І кожна із них наділяє це поняття своїм специфічним змістом, що обумовлений специфікою предмету та методу конкретної галузі наукового пізнання. Ми переконані, що для характеристики будь-якого явища важливий аналіз не лише його природи, а й видів.

Важливу роль у цьому завданні відіграє типологізація корупції. Враховуючи складний і неоднозначний характер корупції, а також відсутність єдиного наукового підходу до тлумачення її сутності, у наукових колах не існує єдиного бачення виокремлення типів цього явища. Так, існують типологізації на основі економічної, соціальної, правової, політичної призми сприйняття корупції.

Сенс типологізації завжди істотний і дуалістичний: концептуальний і прикладний. Отже концептуальність полягає в тому, що для більш оптимального розвитку сутності понять, явищ, процесів, категорій їх поділяють. Тому вивчення поглядів окремих правознавців завжди пов'язане з аналізом типологій (класифікацій), оскільки вони дають можливість уточнити погляди вченого на сутність корупції, її кримінальне право та кримінологію. Прикладний елемент: типологізація корупції дозволяє зручніше ідентифікувати та розробити стратегії боротьби з цим явищем, визначає тенденції оновлення та доповнення законів, окреслює діяльність органів державної влади загалом та правоохоронних органів зокрема.

Стан опрацювання. Вивченням питання смутності та різновидів корупції займалися такі вчені як О. М. Кісілевич-Чорнойван, О. І. Шашкова-Журавель, В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв, О. В. Куриліна, На основі критичного аналізу, висловлених ними позицій, пропонується авторський підхід до типологізації різновидів корупції на основі поліваріативного підходу.

Метою статті є виділення критеріїв типологізації корупції та характеристика їх сутності.

Виклад основного матеріалу. Ми пропонуємо проаналізувати кілька підходів до типологізації корупції. Перша типологізація заснована на рівні корупції. За цим критерієм корупція буває: інертною, поступовою та активною. У разі інертної корупції корупційні діяння становлять не більше 10%. Функціонування макроекономічного простору знаходиться під впливом об'єктивних економічних законів. Діяльність усіх органів державної влади і на всіх рівнях, а також діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до законодавства. Підприємницька діяльність здійснюється в правовому полі. Є розрізнені прояви тіні та корупції.

За поступової корупції кількість корупційних діянь зростає з 20 % до 50 % на рік. Функціонування макроекономічного простору знаходиться під впливом об'єктивних економічних законів. Діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування відбувається переважно в рамках законодавства. Підприємницька діяльність здійснюється в правовому полі. Водночас є поодинокі випадки зловживання службовим становищем. Наслідки корупції посилюються. Роз-

виваються корупційні форми співпраці між чиновниками, які займають особливо відповідальні посади, та економічно-фінансовими злочинними угрупованнями.

При активній корупції кількість корупційних правопорушень зростає астрономічними темпами. 70 % підприємницької діяльності виходить за межі юридичної сфери, стрімко розвивається кримінальна економічна система, формується структура потужної організованої економічної злочинності та система корупційної діяльності. Державні інституції стають елементом корупції [1, с. 63].

Другим типологізаційним критерієм є сфера реалізації. Згідно з ним виділяють корупцію у законодавчій, виконавчій, судовій владі та корупцію в діяльності юридичних осіб приватного права та осіб, які надають публічні послуги. Відповідно до статті 75 КК єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України [2]. З огляду на це зловживання, підкуп та перевищення повноважень усій сфері непоправно впливають на сутність тих законопроектів, що розробляються депутатами. Тобто корупція народних депутатів деформує курс нашої держави, корегує державну політику, зміщує її з боку загальнодержавного інтересу в бік приватного. Щодо корупції у сфері виконавчої влади, то вона проявляється у корупційних діях у міністерствах, службах, агентствах, інспекціях, центральних органах виконавчої влади зі спеціальним статусом, колегіальних органах, інших центральних органах виконавчої влади, місцевих органах виконавчої влади. Корупція у цих органах може проявлятися у: наданні незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень; відмові фізичним та юридичним особам в інформації, надання якої передбачене правовими актами, умисному затримуванні її, надання недостовірної чи неповної інформації; сприянні фізичним і юридичним особам, учасникам процедур закупівель, у досягненні перемоги всупереч вимогам Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»; незаконному одержанні особою органу виконавчої влади, матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг; сприянні фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, а так само в отриманні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг з метою незаконного одержання за це матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [3, с. 137].

Правосуддя здійснюють судді, а у випадках, визначених законом, присяжні шляхом здійснення правосуддя у відповідному процесі [4]. Корупційні діяння, вчинені цими особами, завдають шкоди репутації судової влади, знижують довіру суспільства до судової влади та породжують не-

довіру громадян до можливості захистити порушені права через справедливий, незалежний і справедливий суд.

Корупція в діяльності приватних юридичних осіб та осіб, які надають публічні послуги, має величезний негативний вплив на економіку держави. Адже корупціонери не дотримуються регламентованих правил для учасників ринку. Вони йдуть на певний ризик, зловживаючи своїм становищем, знаючи, що за негативні наслідки їхніх рішень платять платники податків [5, с. 23].

Третя типологізація корупції базується на критерії періодичності корупції. За цим критерієм корупція може бути випадковою, системною та клептократичною [6, с. 185]. Випадкова корупція зазвичай виникає у разі неправомірної вигоди у вигляді подяки. Наприклад, лікар отримує подяку після прийому, а викладач – після іспиту тощо. На нашу думку, підставою для суперечок про правову природу подяки стало екстраполяція моральних норм на суб'єкта владних повноважень. Вважаємо, що, перш за все, будь-яка винагорода особі, уповноваженій законом на надання публічних послуг, за винятком фіксованої суми винагороди чи іншого доходу (доходу), відображеного у фінансовій звітності приватних юридичних осіб, громадських організацій чи самоуправління є незаконною. Підтвердження цієї тези знайшло відображення в законодавстві, зокрема в ч. 6 ст. 11 Закону України «Про адміністративні послуги» [7], яка містить обов'язкову заборону стягнення не передбачених законом додаткових платежів або витребування додаткових коштів за надання адміністративних послуг. По-друге, надання окремих видів послуг входить до повноважень державного службовця, тобто він зобов'язаний їх надавати. Крім того, така посадова особа має здійснювати свої повноваження шляхом якісного та своєчасного надання державних послуг. Тому будь-яка спроба чи дія «заохочувати» чи «подякувати» чиновнику є протиправними, оскільки нівелює основоположні принципи трудового та адміністративного права [8, с. 156].

Систематична корупція має місце, коли корупційні правопорушення здійснюються постійно, з чітким розподілом ролей, видів діяльності та наявністю перевірених методів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Систематична корупція може гарантувати компаніям державне чи місцеве замовлення, забезпечуючи тим самим стабільне джерело фінансування їх діяльності (через успішний тендер, участь у програмі чи конкретному інвестиційному проєкті) [5, с. 23].

Клептократична корупція може вплинути не тільки на сферу державного управління та рівень економічного розвитку держави, але стає невід'ємною частиною адміністративних відносин. У

цій формі корупції корупційні схеми стають атрибутом управлінських рішень, закони приймаються на виконання побажань правлячої еліти чи керівників бізнесу, судова влада діє не на засадах неупередженості та незалежності. Бо за допомогою майна, грошей, пожертв чи просто дружніх послуг стає можливим прийняти необхідне рішення, обходячи чи порушуючи закон.

За четвертим типологізаційним критерієм корупцію пропонується поділити на поступову та раптову. Поступова корупція повільно зростає. Відбувається поступове вплетення управління економікою в тіньову економіку, поглиблення кризи економічної та фінансової систем, загострення економічних конфліктів, злиття підприємств з вищою політичною владою, корупція проникає в судову систему, освіту та медицину. Крім того, корупція може навмисно створювати перешкоди для компаній, штучно обмежуючи їх пропозицію, позбавляючи значних переваг [9, с. 22]. На основі корупційної діяльності створюється система кримінальної економіки. Державні інституції працюють над поглибленням корупції, що призводить до гіперкорупції. У цьому виді корупції такі зміни відбуваються поступово, тому їх можна передбачити і таким чином протидіяти.

Раптова корупція розвивається хаотично. Цей процес вводить суспільство в оману щодо ефективного функціонування правоохоронних органів [10, с. 63]. Раптова корупції характерна для етапу становлення та реформування державних інституцій, розробки нових заходів щодо забезпечення прозорості окремих процесів, насамперед процесу державних закупівель. Наприклад, ратифікувавши низку міжнародних антикорупційних нормативно-правових актів, Україна створила ряд органів, діяльність яких спрямована як на запобігання, так і на активну боротьбу з корупцією. При цьому кількість зареєстрованих корупційних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією спочатку значно зросла, а потім знову зменшилась. Однак, на нашу думку, ця тенденція не є доказом ефективності цих органів, а скоріше розробкою механізмів, інструментів і методів адаптації чиновників та тих, хто надає неправомірну вигоду, до нових реалій.

П'ятий типологізаційний критерій базується на ступені організованості та поширеності корупційних відносин. За цим критерієм існує корупція на низовому рівні, регіональному рівні, політичному рівні та міжнародному рівні.

Низова корупція, тобто корупція чиновників або осіб, які надають публічні послуги, безпосередньо здійснюють роботу з підготовки адміністративних рішень, готують чи видають відповідні дозволи, проводять контрольні заходи, надають державні послуги. Ця корупція не становить загрози економіці держави чи конкретного регіону,

а впливає на матеріальний добробут громадян [1, с. 11–12].

Корупція на регіональному рівні майже ідентична політичній корупції. Маючи менше повноважень, корумповані чиновники в регіоні мають менше можливостей використовувати державне майно в особистих цілях. Менше фінансових потоків, менше великих державних об'єктів. Але з огляду на кількість бюрократів, шкода, яку завдають корупціонери на цьому рівні, трохи менше [11, с. 158–159].

Політична корупція характеризується здатністю зацікавленої особи впливати на політику потенційно неетичними засобами [12, с. 104]. Детермінантом цього виду корупції є неспроможність приймати рішення в рамках відкритих демократичних процедур, що посилює прагнення до хабарництва замість переконання окремих депутатів, фракцій, партій [13, с. 140].

Міжнародна корупція є відносно новим поняттям. На жаль, корупція вже не є суто національною проблемою, а набула обертів у всьому світі. Корупційні схеми все більше не обмежуються кордонами окремих держав. З цієї причини після ратифікації низки антикорупційних документів статтю 364 Кримінального кодексу України доповнено новою приміткою, згідно з якою службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав, а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [14]. Тобто значно розширено перелік кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Висновки. Резюмуючи викладене вище, хотіли б запропонувати типологізацію корупції на основі п'яти критеріїв: 1) за рівнем корупції: інертна, поступова та активна; 2) за сферами здійснення корупція буває: у сфері законодавчої влади, виконавчої влади, судової влади і корупція у сфері діяльності юридичних осіб приватного права і сфері надання публічних послуг; 3) за періодичністю вчинення корупційних діянь корупція може бути випадковою, системною та клептократичною; 4) за сталістю корупція буває поступова та раптова; 5) залежно від ступеня організованості та поширеності корупційних відносин існує низова, регіональна, політична та міжнародна корупція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куриліна О. В. Корупція як засада поширення тіньової діяльності. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1 (1). С. 12–16.

2. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
3. Серьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2010. 368 с.
4. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 чер. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.
5. П'ясецька-Устич С. В., Клочанка К. Р. Інституціоналізація корупційних відносин у соціально-економічній системі: специфіка України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). С. 21–28.
6. Фоміна М. В., Кузьменко В. В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 21 (1). С. 182–186.
7. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 верес. 2012 р. № 5203-VI ; ред. станом на 1 лип. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 32. Ст. 409.
8. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис.. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. 290 с.
9. П'ясецька-Устич С. В., Клочанка К. Р. Інституціоналізація корупційних відносин у соціально-економічній системі: специфіка України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). С. 21–28.
10. Яковенко С. Б. Сутність корупції та її класифікація. *Держава і регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 1 (57). С. 109–114.
11. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Соціально-правовий аналіз рівнів корупції в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. : зб. наук. пр. НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2010. Вип. 20. С. 156–165.
12. Borisov A., Goldman E., Gupta N. The corporate value of (corrupt) lobbying. *The Review of Financial Studies*. 2016, vol. 29, no. 4. P. 1039–1071.
13. Фиалковская И.Д. Коррупция: понятие, признаки, виды. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2018, № 1. С. 137–142.
14. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.